

Tarixiy obidalarni saqlashda va umrboqiyiligini oshirishda Petrolatum qo'shimchasining o'rni vazifasi

Sanjarbek Ilxamovich Nurmuxamedov
Sevara Bekturdi qizi Masharipova
Urganch davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixiy obidalarni saqlab qolish, ularni nuralanib ketmasligi uchun ko'riladigan chora tadbirlar va ularni tom qismini petrolatum qo'shimchasi orqali umrboqiyiligini oshirishga doir masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: tarixiy obida, petrolatum, madaniy me'ros, Xorazm arxitekturasi

The role of Petrolatum supplement in preserving and increasing the longevity of historical monuments

Sanjarbek Ilhamovich Nurmukhamedov
Sevara Bekturdi kizi Masharipova
Urganch State University

Abstract: This article highlights issues related to the preservation of historical monuments, measures to prevent their radiation exposure and increasing the durability of their roofs using Vaseline additives.

Keywords: historical monument, vaseline, cultural heritage, architecture of Khorezm

Kirish. Ma'lumki, mamlakatimiz mustaqillikka erishganidan keyin, mamlakatimizda mavjud tarixiy obidalarni saqlash, asrash hamda keying avlodga butunligicha qoldirish masalasi mamlakatimiz ijtimoiy hayotining dolzarb masalalari qatorida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasi xalqi ming yillik tarixga va madaniy merosga ega. Mamlakatimizda milliy boyligimiz bo'lgan madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, ilmiy jihatdan o'rganish, ommalashtirish va boyitish borasida qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Jahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiya O'zbekiston Respublikasi tomonidan ratifikatsiya qilingan. Mazkur Konvensiya doirasida Samarqand, Xiva, Buxoro va Shahrisabz shaharlarining tarixiy markazlari UNESCOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritildi. Hamda, boshqa hududlardagi madaniy meros obyektlari ham davlat muhofazasiga olingan. Ularni asrab-avaylash,

tarixiy qiyofasini asrash, sayyohlik jozibadorligini oshirish borasida ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shuningdek madaniy merosni asrash masalasi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20-moddasida Madaniy meros obyektlarini asrash chora-tadbirlari, 21-modda. Yo'qotilgan madaniy meros obyektini asli holiga keltirish, 22-modda. Arxeologiya yodgorliklarini tadqiq etish deya belgilab qo'yilgan.[1] Bundan ko'rinib turibdiki, tarixiy obidalarimizga bo'lgan munosabat bosh qomusda ham keltirib o'tilgan. Bu esa ekologik majburiyatlarini konstitutsiya darajasida mustahkamlaydi.

Muhokama va natijalar. Xususan xozirgi paytda arxitektura sohasi izchil rivojlanib bormoqda bu esa o'z navbatida tarixiy obidalarning saqlash muddatini cho'zilishi ya'ni shuning uchun ko'rilayotgan chora tadbirlar xususida so'z boradi Bugun O'zbekistonda 10 mingga yaqin arxeologik yodgorliklar mavjud. Shaharlarimiz jahon madaniyati tarixi hisoblanib, UNESCO, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ta'lim, fan va madaniyat agentligi ro'yxatiga kiritilgan: Buxoro, Xiva, Samarqand, Shahrisabz.

O'tgan 2021 yil mamlakatimizda bir guruh eronlik restavradorlar xizmat safari bilan mehmon bo'lishdi. Ular yurtimizdagi 40 ga yaqin tarixiy ob'ektlarni o'rganishdi.

Anjumanda Eron va O'zbekistonning bir gurux restavradorlari, Yurtimizni madaniy me'ros bo'yicha olimlar, mutaxassislar va bir gurux bakalavr hamda magistrlar qatnashdilar.

Amaliy uchrashuv jarayonida eronlik restavradorlar xizmat safari jarayonida tarixiy obidalarni o'rganish jarayonida qilingan tahlil natijalari bilan o'rtoqlashdi.

Tehron universiteti huzuridagi Madaniyat va san'at tadqiqotlari instituti direktori o'rinbosari Siyovush Sobiriy Kohkiy Eronda ham temuriylar davrida qurilgan tarixiy yodgorliklar mavjud bo'lib, koshinlardagi lojuvard va niliy ranglar, xom va pishgan g'ishtlarning qo'llanilishi aynan o'xshash ekanligini ta'kidladi. O'rta asrlardagi me'mor ustalar tarixiy binolar qurilishida uni namgarchilikdan himoyalash xususiyatlarini inobatga olganliklarini, ammo binolar oxirgi yillarda ta'mirlanganda sement va betondan foydalanish oqibatida ularning tashqi hamda ichki qismida sho'rlanish hodisasi yuz berayotgani taassuf bilan qayd etildi.

Madaniy yodgorliklar ta'mirlanishida tabiiy qurilish ashyolaridan foydalanish orqali ko'zlangan maqsadga erishish mumkin, - dedi Siyovush Sobiriy Kohkiy. [2]

Bugungi kunga qadar bu hamkorliklar me'moriy yodgorliklarni asrab-avaylash borasidagi mushtarak g'oyalarimiz va tajribamizni boyitish tarzida foydali bo'ldi.

Yurtimizda bunday Anjumanlarning bo'lishi biz yoshlarga kuch, g'ayrat va shijoat beradi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tarixiy obidalarni saqlash va ularni umrboqiyiligini oshirish bo'yicha biz yoshlarga ko'p

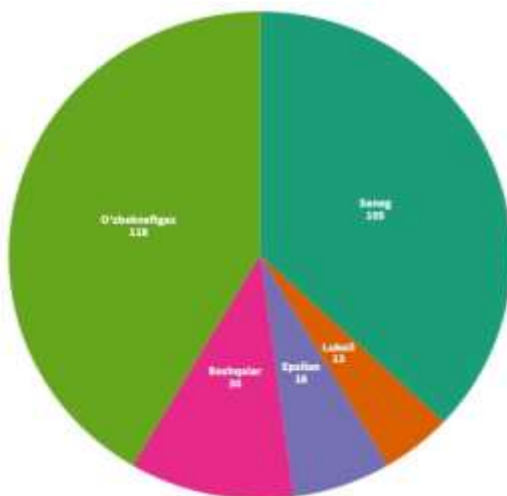
sharoitlar yaratib berdilar. Biz yoshlar bu sharoitlardan oqilona foydalanib ularga munosib javob qaytarishimiz zarur

Xususan bu tarixiy yodgorliklardan Xiva Ichan Qal'ani misol tariqasida ko'rib chiqsak bo'ladi. Biz bilamizki Xorazm tarixi 3500 yillik tarixga ega. Qadimda Xiva shaxri Buyuk ipak yo'lida chorraha vazifasini bajargan. Xiva shahri Markaziy Osiyoda birinchi bo'lib butun jahon me'rosi sifatida YUNESKO da ro'yxatga olingan.

Xiva-muzey-shahar, Rim shahri kabi aholi yashaydigan shahardir. Sharqning ko'pgina shaharlari kabi Xiva Amudaryoning quyi oqimida joylashgan Xeyvak nomli suv havzasi barpo etilgan bo'lib, Xorazm vohasining sug'oriladigan yerlarida rivojlanib kelgan.

Ichan Qal'a me'moriy muzeyi 26 gektarni o'z ichiga olgan. Xozirda Ichan qal'a 70% restavratsiya bo'lgan, tashqi kuchlar ta'sirida (quyosh, shamol, yomg'ir, bo'ronlar va hakoza) binolarning yemirilishi dolzarb muammo hisoblanadi. Ayniqsa tom qismi yemirilsa binoning butun qismiga zarar yetmasdan qo'ymaydi. Xozirda buning oldini olish uchun bir qancha chora-tadbirlar olib borilmoqda, xususan bu borada yangi g'oya ya'ni neftdan olinadigan petrolatum qo'shimchasiga to'xtalib o'tmasdan bo'lmaydi. Xo'sh bu qanday qo'shimcha va uni qayerdan olish mumkin?

O'zbekistonda bir nechta neft konlari mavjud. Rasmiylarga ko'ra, hozirda mamlakatda 295 ta neft-gaz koni bor. Shundan 118 tasi - 40 foiziga "O'zbekneftgaz" (davlat) egalik qiladi. Qolgan 176 tasi qo'shma korxonalar va xorijiy kompaniyalarga tegishli. "O'zbekneftgaz" raisi Mehriddin Abdullayevning aytishicha, kompaniya ixtiyorida 2017 yildan keyin asosan gaz konlari qolgan. Neft konlari esa "Sanoat energetika guruhi" (Saneg; avvalgi Jizzakh Petroleum)ga berilgan. Ayni paytda bu guruh ixtiyorida 104 ta neft koni bor. [3]

Neft haqida nimaga gapirib o'tdik, chunki xom neftdan olinadigan petrolatum qo'shimchasi o'zidagi yopishqoq jihati bilan tarixiy obidalarni erroziyadan saqlashda juda kata yordam beradi. U asosan to'yingan kristalli va suyuq uglevodorodlardan

iborat bo'lib, uglerod miqdori asosan C25 dan katta. Bu 55-65°C gacha tushish nuqtasi, 230-255°C qaynoq nuqtasi bo'lgan yopishqoq ochiq jigarrang massa. Petrolatum kosmetika va shaxsiy parvarishlash mahsulotlarida keng qo'llaniladi, u dunyoning etakchi ishlab chiqaruvchilari va kosmetika mahsulotlari bozorini nazorat qilish funksiyasini bajaradigan milliy assotsiatsiyalar tomonidan xavfsiz deb tan olingan.

Bu bizda tarixiy obidalarning tom qismiga izolyatsiya qilib qo'llansa obidaning umrboqiyiligini oshirish uchun juda katta yordam beradi. U atrof-muhit uchun umuman bezarar. O'zidan umuman yomon xid chiqarmaydi. Yuqorida aytib o'tganimizdek 55-65°C gacha issiqlikka chidamli va Xiva Buhoro kabi tarixiy obidalarda qo'llanilsa erib ketmaydi.

Xulosa qilib shularni aytish mumkinki bizning tarixiy obidalarimizni saqlab qolish, ularni nuralanib ketmasligi uchun ko'riladigan chora tadbirlar va ularni tom qismini petrolatum qo'shimchasi orqali umrboqiyiligini oshirishda juda katta bo'ladi deb o'ylaymiz zero o'tmishi yuq davlatning kelajagi ham bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. LEXUZ.ON-LINE O'zbekiston Respublikasining qonuni madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida
2. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali|
3. «KUN.UZ» sayti
4. Begali Qosimovning "Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyotining ilk bosqichi" asaridan.
5. Sadriddin Salim Buxoriy "Buyuk Xorazmliklar"